

Językowy obraz słowa (Słowa) w wypowiedziach abpa Grzegorza Rysia

Elżbieta Laskowska, prof. dr hab.

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

 <https://orcid.org/0000-0003-1604-1731>

<https://doi.org/10.18778/8220-942-6.13>

Badanie relacji między komunikowaniem o rzeczywistości a rzeczywistością ma już swoją tradycję. Najpierw lingwiści zainteresowali się odzwierciedlaniem się rzeczywistości w systemach językowych (por. np. *Językowy obraz świata*, 1999). Kolejno skierowali uwagę na teksty językowe, analizowane od wielu lat pod względem sposobu ujmowania różnych elementów rzeczywistości. Teksty, o których mowa, to wypowiedzi różnego rodzaju, np. teksty poetyckie, publicystyczne, dydaktyczne, reklamowe, kaznodziejskie i wiele innych. Elementami rzeczywistości, których językowy obraz jest badany, są na przykład ciało (Sękowska, 1999), rośliny (Zgólkowa, Sobczak, 2001), płęć (Marszałek, 2000; Rejakowa, 2005), Bóg, szatan, anioł (Pajdzińska, 1999; Kowalewska-Dąbrowska, 1999), rzeczywistość społeczno-polityczna (Sawicka, 1994; Skowronek, 2005; Dąbrowska, 1991). Bywa, że analizowany jest obraz przedmiotu (np. samochodu – Lewicki, 1998), a także człowiek w różnych swoich rolach (Laskowska, 2004). To tylko przykłady, na szersze omówienie problemu nie ma tu miejsca.

Podjęte przeze mnie badania mieszczą się w przedstawionym nurcie. Analizowanym elementem rzeczywistości jest słowo, a przekazem komunikacyjnym, w którym obraz słowa badam, są wypowiedzi ks. abpa Grzegorza Rysia. Za podstawę materiałową prezentowanej analizy służą teksty zamieszczone w książce arcybiskupa *Moc słowa* (Ryś, 2016). Z tekstów tych wybrałam wszystkie użycia leksemu *słowo*, wraz z najbliższym kontekstem. Stało się to punktem wyjścia do określenia znaczeń oraz odcieni semantycznych badanego określenia. Pominięte zostały wszystkie cytaty.

Sporo użyć analizowanego słowa odnosi się do wyrazu *słowo* jako jednostki systemu językowego. Oto przykłady:

1. Bóg jest OJCEM! We właściwym tego słowa znaczeniu (100)¹!
2. [...] szukam słowa zdolnego przeprowadzić nas przez rocznicę 10 kwietnia (26). „Właściwe” znaczenie przytoczonego słowa jest zapewne rozumiane przez nadawcę jako znaczenie prototypowe (przykład 1). Przykład 2. nie zawiera żadnego przytoczenia, a jedynie implikację, że w systemie językowym są słowa potrzebne nadawcy, należałoby ich tylko poszukać. Większości użyć omawianego leksemu towarzyszy cytowanie konkretnych słów. Są to w pierwszej kolejności wyrazy polskie:

3. [...] chciałbym się zatrzymać nad słowem „wolność” (143).

Podobnych wystąpień jest w badanym materiale około 30. Tyle samo odnosi się do przytoczeń wyrazów greckich, np.:

4. W greckim tekście mamy tu słowo *aion* [...] (94).

Znacznie rzadziej omawiane są słowa łacińskie. Jeden raz w badanym materiale znajdujemy przytoczenie hebrajskie:

5. [...] w myśleniu biblijnym słowo „chwała” (hebr. *kabowd* lub *kabod*) znaczy pierwotnie tyle co „ciężar”, „waga” (103).

Zestawień słów w różnych językach jest w badanych tekstach więcej. Oto jeszcze jeden przykład:

6. Greckie słowo *lambano* – oddane polskim „wziąć” – św. Hieronim przetłuma-
czył jako *accipio*, które znaczy wpierw nie tyle „wziąć”, co „przyjąć”, „zaakcep-
tować” (por. *fermentum acceptum*, „zaczyn przyjęty”) (25).

Słowu jako jednostce systemu leksykalnego przypisywane są różne właściwości. Najczęściej nadawca orzeka, że słowo pada, jest używane, pojawia się w tekście. Oto dwa z dość licznych przykładów:

7. [...] w tekście greckim pada słowo *psyche* [...] (65).
8. W tekście oryginalnym św. Łukasz posługuje się [...] nie jednym, lecz dwoma słowami [...] (85).

Znacznie rzadziej nadawca stwierdza brak w tekście jakiegoś słowa, np.:

9. Daremnie szukać tego słowa w naszych i nie tylko naszych tłumaczeniach [chodzi o słowo „wszakże”] (82).

Właściwością słowa jest to, że opisuje ono jakieś zjawisko, np.:

10. [...] miłość jest opisana słowem *agape* (149).

¹ Zamieszczone w analizowanym tomie teksty są numerowane. W nawiasie wskazuję numer tekstu, z którego przykład został zaczerpnięty.

Ponadto słowo ma znaczenie, np.:

11. [...] język grecki [...] zna aż cztery różne słowa oznaczające „miłość” (108).

W analizowanych wypowiedziach dość często orzeka się o tym, że słowo jest tłumaczone, np.:

12. Greckie słowo *psyche* można tłumaczyć zarówno jako „życie”, jak i „dusza” [...] (40).

W badanym materiale mówi się o słowie, że jest rozumiane, np.:

13. [...] Jezusowe „królowanie” odbiega od tego, co człowiek zwykle rozumie pod słowem „władza” (109).

Leksemom przypisywane są pewne nacechowania, np.:

14. Słowo „prostaczkowie” wydawało im się nieco obraźliwe (72).

Nadawca zwraca niekiedy uwagę na intencję autora analizowanego przez niego tekstu, np.:

15. [...] słowa „zaśnięcie” nie rezerwowali tylko dla opisu wyjątkowego odejścia Maryi z tego świata, oddawali nim raczej swoje rozumienie śmierci w ogóle (136).

Na tle dotychczasowych rozważań zwraca uwagę opisywanie słowa jako ważnego czy wręcz kluczowego, np.:

16. W ten sposób „ogród” staje się swoistą klamrą opisu Męki, słowem-kluczem do jej przeniknięcia (109).

Określenia „słowo” (niekiedy w liczbie mnogiej) używa nadawca badanego materiału także na wskazanie czyjejś wypowiedzi, na przykład:

17. Celnie wyrażają tę prawdę o Chrystusie i Jego władzy słowa zapisane w tak zwanych *Propositiones* przez ojców synodu biskupów [...] (110).

Mówienie o słowie (słowach) jako o tekście (wypowiedzi) dotyczy przede wszystkim zawartości Biblii. W tej grupie znajdziemy cytowania, np.:

18. Święty Paweł kieruje do Tymoteusza takie słowa: „Weź udział w trudach i przeciwnościach znoszonych dla Ewangelii według mocy Boga” (139).

Niekiedy przytoczone treści są omawiane lub komentowane, np.:

19. Łatwo jest przeczytać te słowa (a jeszcze łatwiej je innym przepowiadać!) w kluczu prostego moralizatorstwa [...] (22).

Warto dodać, że najczęściej przywoływanymi oraz omawianymi tekstami są słowa Jezusa, np.:

20. Jezus wypowiada te słowa w trakcie ostrego sporu z faryzeuszami (75).

Analizując książkę *Moc słowa*, miałam niekiedy trudności z oddzieleniem słowa jako wypowiedzi od słowa rozumianego jako Biblia. W pewnym stopniu pomogło mi stosowanie przez autora wielkiej litery, np.:

21. Bóg wypowiedział Słowo, które zostało zapisane ręką proroka (56).

„Słowo” nazywające Biblię odnosi się niekiedy do konkretnych jej ksiąg, np.:

22. Na II Ogólnopolskim Kongresie Ewangelizacji rozważaliśmy między innymi Słowo zaczerpnięte z Dziejów Apostolskich (118).

Zdecydowana jednak część materiału odnosi się do Biblii jako całości i nazywana jest „Słowem Bożym”. Tak rozumiane Słowo jest lub nie jest słuchane. Można się na nie otworzyć, można je przyjąć, można mu zawierzyć. Słowo także jest zawierzone:

23. Możemy je [słowo] też zaprosić. Otworzyć przed nim drogę od uszu i do rozumu, i dalej do SERCA (48).

24. Słowo Boga jest przecież zawierzone Kościołowi (131).

Słowo Boże charakteryzuje się mocą:

25. Słowo Boga jest [...] słowem łaski. Nie jest teorią, abstrakcją, literą. Jest mocą. Duchem! Siłą. Dynamizmem. Miłością. Czynem (131).

Wydaje się, że przykład 25. zawiera to, co dla autora stanowi syntezę rozważań na temat słowa. Świadczyć może o tym tytuł tomu: *Moc słowa*, a także swoista dedykacja zapisana na okładce książki: *zapraszam we wspólną podróż po Biblii*.

Analizowane wypowiedzi wskazują na jeszcze jeden aspekt słowa. Nadawca zestawia słowo z działaniem:

26. Nierzadko zbyt pochopnie i zbyt powierzchownie oddzielamy od siebie Boże Słowo od Bożego działania (63).

Związek Słowa z działaniem jest tak ścisły, że możemy mówić o wyodrębnieniu się kolejnej wartości semantycznej „słowa”: słowo jest działaniem. Na takie rozumienie wskazuje na przykład tekst:

27. Przepowiadanie nie jest jedynie wykładem. Jest wydarzeniem. Sprawia to, o czym mówi (63).

Sprawczość Bożego Słowa ma następujący przejaw:

28. Ostatnim Słowem Boga jest Jezus Chrystus (16).

A zatem kolejnym spojrzeniem na semantykę wyrazu „słowo” jest w analizowanym materiale utożsamienie słowa (Słowa) z rzeczywistością. To interpretacja charakterystyczna dla dyskursu religijnego.

Zbiór krótkich tekstów zamieszczonych w tomie abpa Grzegorza Rysia *Moc słowa* uwzględnia znaczenie określenia „słowo” jako jednostki systemu językowego, a właściwie różnych systemów językowych ze szczególnym uwzględnieniem polskiego i greckiego. Odwoływanie się do greki jestem skłonna potraktować jako swoistą cechę badanych wypowiedzi. Kolejne znaczenie „słowa” to tekst. Pisząc o słowie (słowach) jako o tekście, autor przytacza oraz omawia komunikaty

licznych nadawców. Wśród tych wypowiedzi szczególnie często pojawiają się teksty biblijne. Jest to druga cecha analizowanego tomu. Można przyjąć, że dwa wskazane znaczenia leksemu „słowo” odnajdziemy w różnych odmianach języka, w tym potocznej. Ale nawet i tu możemy mówić o swoistych cechach książki *Moc słowa*. Nie są mi znane badania na temat podjętego zagadnienia w innych wypowiedziach o charakterze duszpasterskim, można jednak spodziewać się, że tylko druga z omawianych tu cech – odwoływanie się do tekstów biblijnych – znamieną jest dla dyskursu religijnego, a ściślej – chrześcijańskiego. Podobnie można by mówić o kolejnym znaczeniu: Słowo jako Biblia. Ta część jest w analizowanym materiale najbardziej rozbudowana. Słowu przypisywane są różne właściwości, które mogłyby być przedmiotem odrębnych badań. I wreszcie, wypływające niejako z trzeciego znaczenia, znaczenie czwarte – Słowo jako działanie, a może lepiej: wydarzenie, którego ukoronowaniem jest Jezus Chrystus. W tym miejscu kompetencje lingwisty się wyczerpują. Mogą co najwyżej stanowić inspirację dla rozważań teologicznych.

Literatura

- Bartmiński J. (1999), *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] J. Bartmiński (red.), *Językowy obraz świata*, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 103–120.
- Dąbrowska A. (1991), *Językowy obraz przeciwnika politycznego (na podstawie tekstów prasowych z marca 1968 roku)*, [w:] J. Bartmiński, R. Grzegorzczkova (red.), *Język a kultura*, t. 4: *Funkcje języka i wypowiedzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 115–147.
- Językowy obraz świata* (1999), red. J. Bartmiński, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Kowalewska-Dąbrowska J. (1999), *Obraz anioła w poezji Jana Twardowskiego*, [w:] B. Kreja (red.), *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 179–194.
- Kreowanie świata w tekstach* (1995), red. A. M. Lewicki, R. Tokarski, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Laskowska E. (2004), *Językowy obraz więzi między nadawcą a odbiorcą w tekstach Stefana kardynała Wyszyńskiego*, [w:] S. Mikołajczak, ks. T. Węclawski (red.), *Język religijny dawniej i dziś. Materiały z konferencji, Gniezno 15–17 kwietnia 2002*, „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Poznań, s. 216–221.
- Lewicki A. M. (1998), *Obraz samochodu w sloganach reklamowych*, [w:] J. Anusiewicz, J. Bartmiński (red.), *Język a kultura*, t. 12: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, Wrocław, s. 206–223.
- Marszałek M. (2000), *Płeć jako element obrazu świata we współczesnych elementarzach polskich*, [w:] A. Dąbrowska, J. Anusiewicz (red.), *Język a kultura*, t. 13: *Językowy obraz świata i kultura*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 283–309.
- Pajdzińska A. (1999), *Językowy obraz Boga i szatana w polskiej poezji powojennej*, [w:] B. Kreja (red.), *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 157–178.

- Rejakowa B. (2005), *Wizerunek mężczyzny w tekstach o modzie*, [w:] G. Szpila (red.), *Język trzeciego tysiąclecia III. Kraków, 4–7 marca 2004*, t. I: *Tendencje rozwojowe współczesnej polszczyzny*, Tertium, Kraków, s. 401–409.
- Ryś G. (2016), *Moc słowa*, WAM, Kraków.
- Sawicka G. (1994), *Językowy obraz rzeczywistości społecznej i politycznej w graffiti*, [w:] J. Anusiewicz, B. Siciński (red.), *Język a kultura*, t. 11: *Język polityki a współczesna kultura polityczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 163–175.
- Sękowska E. (1999), *Językowy obraz ciała w prasie ostatnich lat*, [w:] W. Gruszczyński, J. Bralczyk (red.), *Polszczyzna w komunikowaniu publicznym. Prace poświęcone Profesor Halinie Satkiewicz z okazji jubileuszu Jej i jej Zakładu*, G. Majkowska, „Aspra”, Warszawa, s. 69–77.
- Skowronek K. (2005), *Obraz kontaktów Kościoła z władzami PRL-u w listach pasterskich episkopatu Polski (1949–1964)*, [w:] S. Mikołajczak, ks. T. Węclawski (red.), *Język religijny dawniej i dziś, 2. Materiały z konferencji: Gniezno 3–5 czerwca 2004*, „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Poznań, s. 176–187.
- Zgółkowska H., Sobczak B. (2001), *Rośliny w poetyckim obrazie świata Agnieszki Osieckiej*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmał (red.), *Język a kultura*, t. 16: *Świat roślin w języku i kulturze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 199–205.

The linguistic image of the word (Words) in the statements of Archbishop Grzegorz Ryś

The chapter is devoted to research situated in the area of the linguistic image of the world. The subject of the study is the word, and the aim is to determine its meanings and semantic shades in the religious discourse. The research material consists of the statements of Archbishop Grzegorz Ryś, published in the book entitled *The Power of the Word* (2016). As a result of the analyzes, it was found that the lexeme „word” is used in the sense of a unit of the language system, also as a text. These meanings are common to different varieties of language, including colloquial. Two meanings of „the Word” are specific to religious discourse: as the Bible and as an event crowned by Jesus Christ. The article established the boundary of the linguist’s activities in the matter under study, at the same time indicating theologians as researchers who could continue their research.

Keywords: religious discourse, linguistic worldview, the Bible